

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ВІТРЕНКО Людмила Олексіївна

УДК 336:13:378.1(477)

**МЕХАНІЗМ ФІНАНСУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ДЕРЖАВНОЇ ФОРМИ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Чернігів – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Чернігівському національному технологічному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Коваленко Юлія Михайлівна,
Університет державної фіскальної служби України,
професор кафедри фінансових ринків.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Ткаченко Наталія Володимирівна,
Інститут післядипломної освіти
Київського національного університету імені Тараса
Шевченка Міністерства освіти і науки України,
заступник директора з навчальної роботи;

доктор економічних наук, доцент
Загірняк Денис Михайлович,
Кременчуцький національний університет імені Михайла
Остроградського Міністерства освіти і науки України,
професор кафедри обліку і фінансів.

Захист відбудеться «28» грудня 2019 р. о 12³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 79.051.04 у Чернігівському національному технологічному університеті за адресою: 14035, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95, ауд. 318.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Чернігівського національного технологічного університету за адресою: 14035, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.

Автореферат розісланий «26» листопада 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор

В. В. Виговська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасні соціально-економічні перетворення в Україні спричинили кардинальні зрушення у сфері вищої освіти як бази генерування нових знань й підготовки висококваліфікованих кадрів. При цьому ринкові умови господарювання суттєво впливають на процеси формування та використання фінансових ресурсів закладів вищої освіти (далі – ЗВО). Простежується диспропорційність у фінансуванні різних спеціальностей і рівнів освіти, необґрунтованість сум виділених коштів у розрізі ЗВО. За таких обставин набувають першочерговості питання проведення реформ у цій сфері, що вимагає формування нових підходів до розбудови наукового обґрунтованого та ефективного механізму фінансування ЗВО.

Підвищення ефективності реалізації механізму фінансування ЗВО можна досягти за рахунок переосмислення їх місця та ролі в економічному розвитку України, мобілізації нових джерел фінансових ресурсів для провадження конкурентної освітньої діяльності та виробництва якісних освітніх послуг. Нагальна потреба у вирішенні проблем, що пов'язані з удосконаленням сучасного механізму фінансування ЗВО, зокрема державної форми власності, зумовлює пошук нових методів і підходів щодо диверсифікації та раціонального використання їх фінансових ресурсів.

Значний внесок у дослідження проблем фінансування освіти зробили такі зарубіжні вчені, як Ф. Алтабек, Р. Барнетт, М. Брей, А. Ватер, В. Джеймс, Дж. Дьюї, С. Марґінсон, Е. Морган, Ю. Месіад, Б. Кларк, Дж. Крісмен, Т. Хайнес, Р. Хайхо, Х.-Г. Хофманн, Дж. Філіп, С. Фрейсер, Т. Шульц, Р. Шиллер, Л. Якобсон та ін.

Різні аспекти механізму фінансування ЗВО стали предметом досліджень В. Базилевича, Т. Боголіб, З. Варналія, М. Вербового, Н. Верхоглядової, Ю. Вітренка, В. Ворони, О. Гонти, С. Григанської, І. Грищенко, О. Грішньої, Д. Загірняка, Д. Ільницького, М. Іщенко, І. Каленюк, Ю. Коваленко, В. Ковтунця, О. Комарової, І. Кочарян, О. Красільника, В. Кременя, М. Кужелева, О. Кукліна, В. Куценко, А. Ломоносова, В. Лугового, В. Лукіна, О. Моргулець, С. Натрошвілі, Т. Оболенської, С. Онишко, І. Руденка, Н. Ткаленко, Н. Ткаченко, І. Тимошенкова, Н. Холявко, А. Шевчука та ін.

Наукові праці вказаних вчених є вагомим внеском у розвиток теорії та практики фінансування ЗВО, але новітні процеси та явища у провадженні освітньої діяльності формують запит на наукове переосмислення наявних концептуальних підходів до розбудови механізму їх фінансового забезпечення. Особливо це стосується ЗВО державної форми власності, які потребують зміни моделі фінансування, пошуку перспективних способів формування та наповнення їх бюджетів.

Нагальна потреба окреслених питань обумовили вибір теми дисертаційної роботи, визначили мету, завдання, логіку та зміст роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано у межах планів науково-дослідних робіт:

– відділу модернізації вищої освіти та відділу з наукової роботи ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» за темами «Реформування освіти в

Україні: історико-компаративний підхід» (номер державної реєстрації 0117U006227), «Дослідження модернізації структури і змісту вищої освіти у контексті імплементації Закону України «Про вищу освіту» (номер державної реєстрації 0117U000235), «Макроекономічне планування та управління системою вищої освіти України: філософія і методологія» (номер державної реєстрації 0117U002531), у межах яких автором обґрунтовано методики ідентифікації закладів вищої освіти, спроможних увійти до кола університетів-лідерів Східної Європи, для отримання ними першочергового державного фінансування;

– Чернігівського національного технологічного університету за темою «Стратегічні пріоритети та механізми фінансового забезпечення інноваційного розвитку базових галузей національного господарства» (номер державної реєстрації 0116U003209), де автором надано рекомендації щодо вдосконалення механізму фінансування закладів вищої освіти у розрізі оптимізації залучення та розподілу їх фінансових ресурсів;

– Уманського національного університету садівництва за темами «Теоретико-методологічні та прикладні засади соціально-економічного розвитку аграрної сфери економіки України в умовах глобалізації» (номер державної реєстрації 0116U003210) та «Методологічні та організаційні аспекти досліджень у галузі соціальних, гуманітарних та природничих наук в аграрному вищому навчальному закладі» (номер державної реєстрації 0116U003209), у межах яких автором розроблено модель та форми реалізації фінансування закладів вищої освіти в Україні, а також визначено шляхи його вдосконалення за допомогою програмно-цільового методу та державно-приватного партнерства.

Результати дослідження використані у комплексному науковому міжнародному проекті Національного університету «Києво-Могилянська академія» за напрямом «Концепти інноваційного розвитку підприємництва» у контексті розробки розділу «Фінансове забезпечення розвитку підприємництва в Україні», а саме сучасних механізмів фінансування закладів вищої освіти в Україні (довідка №60/12 від 17.12.2018).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретико-методичних засад та розроблення практичних рекомендацій щодо розбудови механізму фінансування закладів вищої освіти державної форми власності для забезпечення необхідних передумов їх розвитку в Україні.

Досягнення зазначеної мети передбачає вирішення таких завдань:

– розкрити сутність вищої освіти як соціально-економічного феномену та охарактеризувати особливості фінансування її розвитку;

– теоретично формалізувати структуру механізму фінансування закладів вищої освіти державної форми власності;

– узагальнити зарубіжний досвід щодо фінансування закладів вищої освіти державної форми власності;

– виокремити та охарактеризувати етапи еволюції розвитку закладів вищої освіти та їх фінансування в Україні;

- виявити сучасні тенденції та проблеми бюджетного фінансування закладів вищої освіти;
- дати оцінку сучасному механізму фінансування закладів вищої освіти державної форми власності;
- ідентифікувати загрози у сфері фінансування закладів вищої освіти та визначити способи їх усунення;
- обґрунтувати основні напрями модернізації механізму фінансування закладів вищої освіти державної форми власності;
- розробити науково-практичні пропозиції щодо підвищення ефективності фінансування закладів вищої освіти державної форми власності.

Об'єктом дослідження є процеси фінансування закладів вищої освіти.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та практичні аспекти формування та реалізації механізму фінансування закладів вищої освіти державної форми власності в Україні.

Методи дослідження. Теоретичну основу дослідження становлять фундаментальні положення, закономірності та принципи сучасної економічної теорії, наукові праці вітчизняних і закордонних учених у сфері фінансового забезпечення ЗВО та модернізації освітньої діяльності. У дисертаційній роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: наукової абстракції, аналізу та синтезу, функціонального та системного аналізу, індукції та дедукції – для уточнення понятійно-категоріального апарату; діалектичний метод – для обґрунтування теоретико-методичних засад фінансування ЗВО; системний метод – для дослідження механізму фінансування ЗВО, зокрема державної форми власності; порівняльного аналізу – для вивчення тенденцій у механізмах фінансування вітчизняних і зарубіжних ЗВО різних форм власності; історико-логічний метод – для дослідження еволюції розвитку вищої освіти та її фінансування; економіко-математичного моделювання – для розроблення прогнозних показників видатків на ЗВО; метод ієрархій – для виявлення загроз ефективного фінансування ЗВО; метод логічного узагальнення – для обґрунтування модернізації механізму фінансування ЗВО; графічний і табличний методи – для наочного подання результатів дослідження.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти з питань фінансування закладів вищої освіти, дані Державної служби статистики України, статистичних відомств інших держав і міжнародних організацій, аналітичні матеріали Міністерства освіти і науки України, звіти закладів вищої освіти, матеріали інформаційно-аналітичних видань, результати досліджень вітчизняних і зарубіжних учених, ресурси мережі Інтернет, результати власних досліджень і розрахунків автора.

Наукова новизна отриманих результатів. Найважливіші положення, які характеризують наукову новизну дисертаційної роботи, полягають у наступному:

удосконалено:

- програмно-цільовий метод бюджетного прогнозування фінансування ЗВО, що базується на сукупності прийомів і способів погодження цілей, планових позицій, оптимізації планових рішень, а також цільової програми або

проекту. Це дозволить отримати альтернативні варіанти за обраним критерієм оцінки з вибором найкращого, а також забезпечити більшу прозорість бюджетного процесу щодо фінансування видатків на освіту, вдосконалити методикку оцінювання справедливої та обґрунтованої вартості майна закладів вищої освіти;

- методичний підхід до оцінювання ефективності бюджетного фінансування ЗВО, який передбачає розрахунок комплексного порівняльного коефіцієнта ефективності розподілу бюджетних коштів, що включає основні показники освітньо-наукової діяльності ЗВО і надає можливість виявити позитивні та негативні тенденції розвитку, уникнути або вчасно відреагувати на проблемні аспекти, а також прийняти виважені рішення;

- науково-методичний підхід щодо оцінювання ступеню зв'язку між рівнем фінансування та позицією у рейтингах ЗВО за рахунок виокремлення характеристик, що впливають на рейтингові показники ЗВО з використанням математичних методів рангової кореляції Спірмена та шкали Чеддока. Це дозволить дати оцінку показникам діяльності ЗВО, виявити диспропорції їх розвитку та обґрунтувати умови фінансування таких закладів;

дістали подальшого розвитку:

- тлумачення поняття «механізм фінансування закладів вищої освіти», під яким, на відміну від відомих, запропоновано розуміти множину фінансових відносин з властивою йому сукупністю елементів (місії, цілей, принципів, суб'єктів, методів, форм, джерел, факторів забезпечення та аналітичних інструментів), на основі чого досягається необхідний рівень фінансування, функціонування та розвитку цих закладів. Це визначення є комплексним і дає змогу окреслити проблеми інституційного забезпечення та реалізації механізму фінансування ЗВО, обґрунтувати напрями його модернізації;

- уточнення сутнісного навантаження та впорядкування сукупності змістовно-логічних взаємозв'язків між окремими дефініціями фінансової науки, які характеризують ЗВО, зокрема: вища освіта, освітня послуга, освітня діяльність конкурентоспроможність ЗВО. Наукове бачення змістовно-функціональних характеристик наведених термінів дало змогу посилити теоретичний базис обґрунтування траєкторії розвитку вищої освіти та її закладів, пошуку нових форм, методів і джерел фінансування, зокрема для ЗВО державної форми власності;

- науково-методичні підходи щодо формування механізму державно-приватного партнерства у сфері фінансування ЗВО, що ґрунтуються на положеннях системно-комплексного підходу та репрезентують у формалізованому вигляді напрями взаємодії державних партнерів (Міністерство освіти і науки України, державні служби, органи виконавчої влади та заклади вищої освіти державної форми власності) та приватних (юридичні особи й фізичні особи-підприємці), яка здійснюється на договірних засадах і відповідає чинному законодавству. Це дасть змогу створити якісно нові конкурентні умови фінансування ЗВО та реалізувати покроковий алгоритм такого фінансування з урахуванням інтересів різних груп стейкхолдерів;

– періодизація еволюції розвитку вищої освіти та її фінансування в Україні за такими етапами: 1) формування нормативно-правової бази (1991-1995 рр.); 2) закладання сучасних підвалин освітньої діяльності (1996-2001 рр.); 3) впровадження Болонської системи (2002-2014 рр.); 4) інформатизація та інноватизація (2015-2017 рр.); 5) реформування. «Нова» вища школа (2018 р. – дотепер). Це дало змогу виявити системні проблеми у реалізації механізму фінансування ЗВО, зокрема державної форми власності, а також застосувати прогностичний аналіз із відповідним інструментарієм прийняття обґрунтованих рішень;

– ідентифікація каузальних зв'язків між основними проблемами реалізації механізму фінансування ЗВО державної форми власності в Україні на основі методу аналізу ієрархій, що дозволило комплексно та системно охарактеризувати загрози у сфері фінансування цих закладів й виробити відповідні способи їх усунення.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні науково-практичних рекомендацій та висновків, спрямованих на вдосконалення механізму фінансування закладів вищої освіти державної форми власності в Україні. Основні висновки та рекомендації автора використано в практичній діяльності: Київської обласної державної адміністрації – під час розробки Стратегії розвитку Київської області щодо вдосконалення механізму фінансування закладів вищої освіти в регіоні (довідка № 11-28/611 від 29.11.2018); Управління освіти і науки Ірпінської міської ради – у забезпеченні процесу формування освітнього кластера як механізму взаємодії закладів вищої освіти з бізнес-структурами в рамках державно-приватного партнерства із відповідним фінансовим забезпеченням (довідка № 01-11/1118 від 10.12.2018); АТ (публ.) «Український банк реконструкції та розвитку» – під час реалізації моделі освітнього кредитування, яка враховує найкращий світовий досвід та забезпечує доступ до платної вищої освіти різних верств населення (довідка № 01/698-1 від 07.09.2018).

Матеріали дисертаційного дослідження використовуються у навчальному процесі Університету державної фіскальної служби України під час викладання дисциплін «Фінансовий менеджмент проектів і програм», «Проектний аналіз», «Проектний менеджмент» (акт впровадження від 02.10.2018).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, висновки і пропозиції, викладені у дисертації, отримано автором особисто. У працях, опублікованих у співавторстві, особистий внесок автора наведено окремо у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження доповідались і обговорювались на 19 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Актуальні проблеми менеджменту в сучасних глобалізаційних процесах» (м. Ірпінь, 2016, 2017, 2018, 2019); «Теоретична та практична концептуалізація розвитку фінансово-кредитних механізмів в умовах нової соціально-економічної реальності» (м. Ірпінь, 2016, 2017); «Economic Innovative potential of social-economic systems: the challenges of the global world» (Lisbon, 2016); «Economic

and legal development of Ukraine under conditions of post-industrial society» (Irpın, 2017); «Освіта і наука в Україні: шляхи розвитку та напрямки взаємодії» (м. Харків, 2018); «Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України» (м. Ірпін, 2018, 2019); «Удосконалення обліку, контролю, аудиту, аналізу та оподаткування в сучасних умовах інтеграційних процесів у світовій економіці» (м. Ужгород, 2018); «Актуальні питання економіки, фінансів, менеджменту та права в сучасних умовах» (м. Полтава, 2018); «Економіка України в умовах євроінтеграції: виклики та перспективи розвитку» (м. Умань, 2018); «Роль молоді у розвитку АПК України» (м. Київ, 2018); «Маркетинг та менеджмент у фокусі викликів нової економіки» (м. Ужгород, 2018); «Цифрова економіка» (м. Київ, 2018); «Конкурентоспроможність вищої освіти в умовах інформаційного суспільства» (м. Чернігів, 2018); «Сучасні проблеми економіки» (м. Київ, 2018).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 35 наукових праць загальним обсягом 10,83 друк. арк. (особисто автору належить 8,75 друк. арк.), у тому числі: 2 розділи у колективних монографіях; 12 статей у наукових фахових виданнях та виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз; 1 стаття у зарубіжному науковому виданні та 20 публікацій в інших виданнях.

Обсяг і структура дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг роботи становить 284 сторінки, основний зміст викладено на 192 сторінках. Дисертація містить 40 таблиць та 36 рисунків, список використаних джерел із 375 найменувань розміщений на 33 сторінках, 15 додатків – на 59 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено її мету та завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, сформульовано положення, що визначають наукову новизну та практичне значення отриманих результатів.

У розділі 1 «**Теоретико-методичні основи механізму фінансування закладів вищої освіти державної форми власності**» розвинуто наукові погляди на сутність вищої освіти як соціально-економічного феномену; розкрито зміст та структуру механізму фінансування закладів вищої освіти, зокрема державної форми власності, на основі систематизації наукових концепцій його трактування з уточненням відповідних дефініцій, узагальнено відповідний зарубіжний досвід.

Вищу освіту визначено як систему, що включає в себе процес виробництва закладом освіти освітніх послуг і результат отримання специфічних знань, надбання навичок, що формують у здобувача такої освіти низку загальних та професійних компетентностей для різних спеціальностей і рівнів Національної рамки кваліфікацій вищої освіти. Під *освітньою послугою* пропонується розуміти виробництво специфічного інтелектуального товару, що має певну вартість, із задоволенням потреб споживача в отриманні відповідного рівня теоретичних знань та практичних вмінь для подальшого їх використання у професійній діяльності. *Освітня діяльність* розглядається як діяльність ЗВО,

що пов'язана з виробництвом освітніх послуг і задоволенням потреб здобувачів вищої освіти та інших осіб із видачею відповідного документа, а *конкурентоспроможність ЗВО* – їх здатність виробляти та постачати освітні послуги, цінові і нецінові якості яких будуть привабливіші за аналогічні послуги конкурентів, швидко адаптуватимуться до змін і потреб ринку праці, а також повинні ефективно розпоряджатися наявними фінансовими, матеріальними, трудовими та інформаційними ресурсами.

Дослідження наукових підходів щодо розуміння сутності *фінансування* засвідчило, що найчастіше його розглядають як процес забезпечення необхідними грошовими ресурсами суб'єктів усіх інституційних секторів економіки, видів економічної діяльності, зокрема освіти та їх закладів. Щодо *фінансових ресурсів ЗВО* державної форми власності, то вони являють собою надходження бюджетних і позабюджетних коштів (із формуванням загального та спеціального фондів), що перебувають у їх розпорядженні, спрямовуються для безперебійного функціонування ЗВО і сприяють підвищенню рівня його конкурентоспроможності та автономії у межах чинного законодавства. У цьому контексті їх запропоновано класифікувати за: 1) видами послуг; 2) способом формування; 3) видами діяльності; 4) формою власності; 5) постійністю надходження; 6) приналежністю.

Теоретичне узагальнення існуючих поглядів щодо сутності *механізму фінансування ЗВО* дозволило визначити його як фінансові відносини з відповідною сукупністю елементів (місії, цілей, принципів, суб'єктів, методів, форм, джерел, факторів забезпечення та аналітичних інструментів), на основі чого досягається належний рівень фінансування, функціонування та розвитку цих закладів (рис. 1).

Водночас аргументовано необхідність формування механізму державно-приватного партнерства у сфері фінансування ЗВО, де з боку державних партнерів виступатимуть міністерства та відомства, зокрема і Міністерство освіти і науки України, державні служби, органи виконавчої влади та ЗВО державної форми власності, а приватних – юридичні особи та фізичні особи-підприємці, що здійснюється на основі договору та відповідає чинному законодавству. У рамках державно-приватного партнерства вбачається необхідним формування освітньо-наукових кластерів із відповідним фінансуванням, що сприятиме активізації освітньо-наукової діяльності, диверсифікації джерел фінансування освітніх програм і наукових досліджень.

У підсумку це має забезпечити реалізацію покрокового алгоритму фінансування ЗВО, підвищити ефективність та результативність їх фінансування з урахуванням інтересів різних груп стейкхолдерів. Наголошено на необхідності вдосконалення програмно-цільового методу бюджетного прогнозування фінансування ЗВО, що дозволить забезпечити більшу прозорість бюджетного процесу у контексті фінансування видатків на освіту, а також справедливу та обґрунтовану оцінку нерухомого майна цих закладів.

Узагальнення зарубіжного досвіду щодо побудови механізму фінансування ЗВО дозволило виявити як основну тенденцію застосування спільного фінансування з боку держави, приватних компаній, різних організацій і установ, а також спонсорів.

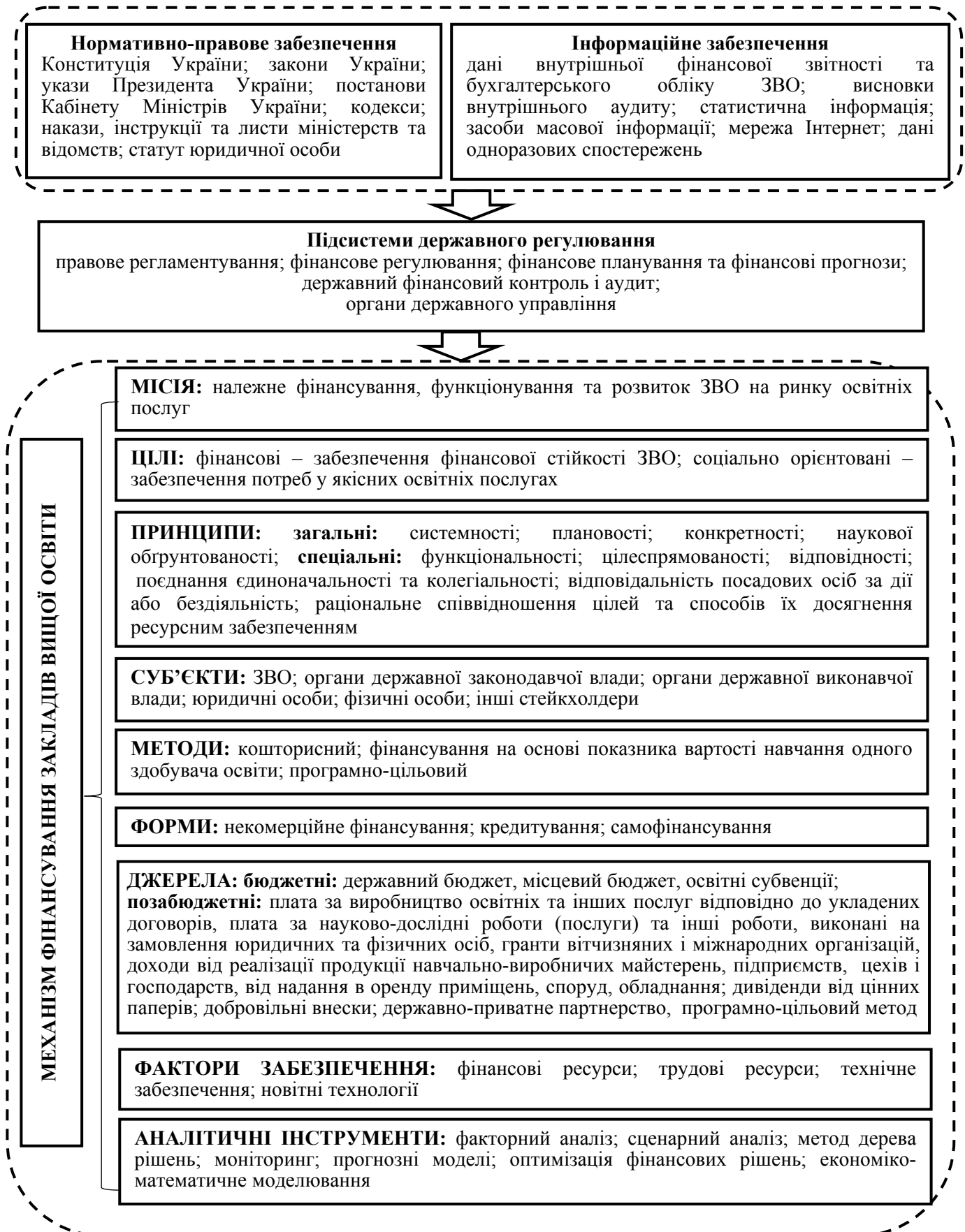

Рис. 1. Механізм фінансування закладів вищої освіти і його складові

Джерело: розроблено автором на основі Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145 – VIII.

При цьому реалізуються широка фінансова автономія і можливості фінансування. Виділено такі механізми фінансування ЗВО: 1) за видатками; 2) за результатами; 3) договірне фінансування; 4) дотації, пільги; 5) фінансування спеціальних програм; 6) кредитування. Аргументовано, що для вітчизняних ЗВО державної форми власності можна застосувати фінансування «за видатками», «договірне фінансування» та фінансування «за результатами».

У розділі 2 «Реалізація механізму фінансування закладів вищої освіти державної форми власності в Україні» розглянуто процес становлення та розвитку закладів вищої освіти та їх фінансування, зокрема специфіку бюджетного фінансування, а також подано оцінку діючого механізму фінансування вітчизняних закладів вищої освіти державної форми власності.

Визначено, що еволюція розвитку фінансування ЗВО відбувалася у декілька етапів залежно від змін в інституційному та фінансовому забезпеченні, зокрема: 1) формування нормативно-правової бази (1991-1995 рр.); 2) закладання сучасних підвалин освітньої діяльності (1996-2001 рр.); 3) впровадження Болонської системи (2002-2014 рр.); 4) інформатизація та інноватизація (2015-2017 рр.); 5) реформування. «Нова» вища школа (2018 р. – дотепер).

За розпаду СРСР у 1991 р. в Україні працювало 742 ЗВО I-II рівнів акредитації (р. а.) та 149 – III-IV р. а., а у 2018 р. – 370 і 282 відповідно, тобто практично вдвічі відбулося скорочення кількості перших, у той час як кількість ЗВО III-IV р. а. має стійку тенденцію до зростання їх частки у загальній кількості ЗВО. При цьому спостерігається скорочення контингенту здобувачів вищої освіти, що призводить до втрати коштів від фізичних осіб за освітні послуги, а отже, і до скорочення кількості ЗВО (рис. 2). Трендовий аналіз кількості ЗВО проілюстрував, що у подальшому відбудеться стабільна тенденція до зниження прогнозних показників. Так, у 2021-2022 н. р. передбачається 327 ЗВО I-II р. а. та 247 ЗВО III-IV р. а.

Задля реалізації ефективної освітньої діяльності сучасні ЗВО потребують відповідного фінансового забезпечення. Наразі простежується зростаюча динаміка фінансування освіти (рис. 2), що має радше номінальний характер через об'єднання Державною казначейською службою потоків державних коштів і надходжень коштів від приватних осіб, а також інфляційних процесів.

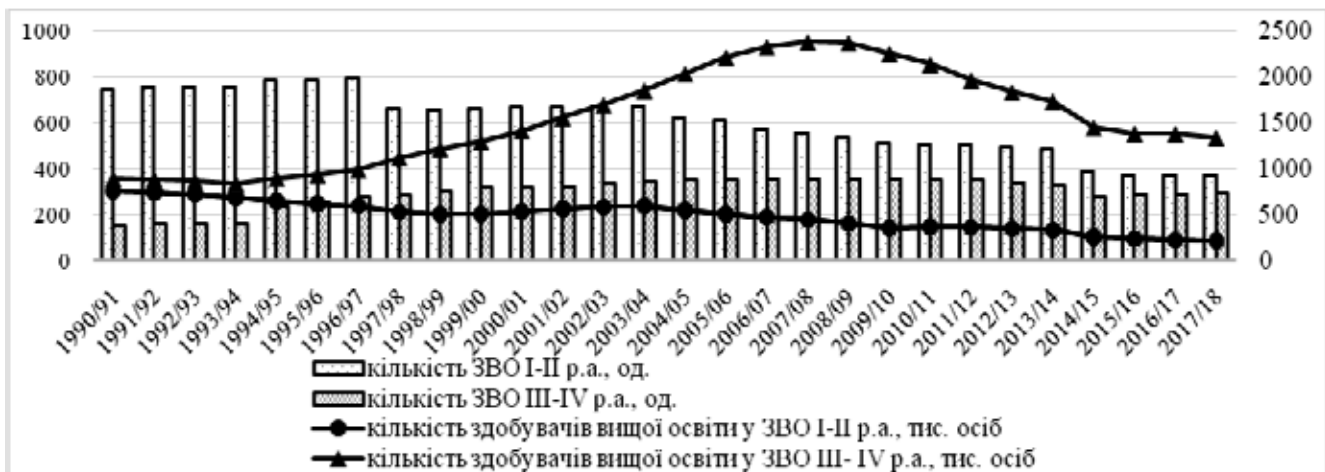
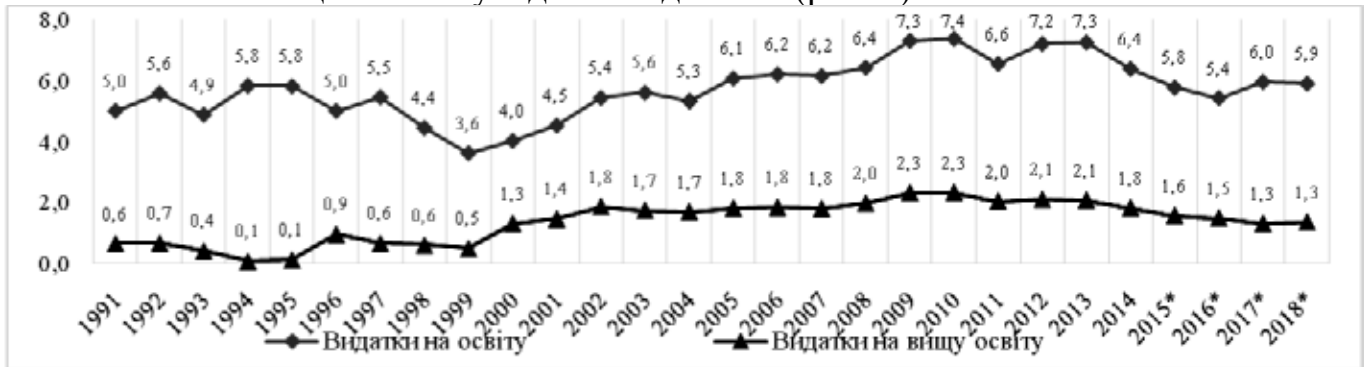

Рис. 2. Динаміка кількості ЗВО та здобувачів вищої освіти у 1991-2018 рр. в Україні

Джерело: побудовано автором за даними Державної служби статистики України.

У процентному співвідношенні до загальних сум видатків обсяги фінансування коливаються несуттєво, це саме стосується і обсягів бюджетного забезпечення вищої освіти у відсотках до ВВП (рис. 3).

* Без урахування видатків бюджетів Автономної Республіки Крим та м. Севастополя

Рис. 3. Динаміка видатків на освіту та вищу освіту в Україні у 1991-2018 рр., % до ВВП

Джерело: побудовано автором за даними Державної служби статистики України.

Згідно з чинним законодавством держава зобов'язується забезпечити асигнування на освіту в розмірі не менше ніж 7 % ВВП за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел фінансування, не заборонених законодавством. Натомість 1991 року цей показник становив 5 %, а 2018 р. – 5,9 %, при цьому найнижчий показник був 2000 р. (3,6 %), а найвищий – 2010 р. (7,4 %), що призводить до суттєвого зниження конкурентних переваг українських ЗВО, гальмування розвитку освітньо-наукової діяльності

За допомогою кореляційно-регресійної моделі виявлено вплив офіційного курсу гривні щодо долара США та рівня інфляції на видатки на вищу освіту (щодо ВВП). У результаті підтверджено адекватність побудованої моделі та суттєвість кореляційного зв'язку між досліджуваними параметрами. Для зростання видатків на вищу освіту необхідним є зниження рівня інфляції на 0,335 відсоткових пункти.

Визначення ефективності використання бюджетних коштів для їх головних розпорядників та підпорядкованих ЗВО дозволило виявити потребу у формуванні комплексної методики такої оцінки. Зокрема, за визначення форм бюджетного фінансування до ЗВО необхідно застосовувати диференційований підхід через специфіку їх загальних і спеціальних завдань. Щодо капітальних видатків, то з метою подальшої стабілізації державних фінансів мають бути збільшені суми бюджетних інвестицій.

На основі аналізу фінансових показників десяти провідних ЗВО державної форми власності здійснено оцінювання зміни структури їх бюджетів у 2015-2017 рр. та обґрунтовано, що основним джерелом надходжень є їх основна діяльність зі здійснення навчання вітчизняних здобувачів вищої освіти більше за державне замовлення у межах ліцензованих обсягів прийому, іноземних здобувачів більше за державне замовлення і ліцензований обсяг прийому, а також аспірантів, докторантів і здобувачів на кафедрах військової підготовки. Щодо видатків, то більшого фінансування потребують оплата праці та стипендіальне забезпечення. Українські ЗВО отримують державне фінансування у вигляді однорічного постатейного бюджету з обмеженням фінансової автономії, що позбавляє їх можливості зберігати надлишки та позичати грошові кошти на фінансовому ринку. Результати аналізу свідчать, що у цілому діючий

механізм фінансування є неефективним, він гальмує розвиток ЗВО державної форми власності та звужує їх фінансову автономію.

У розділі 3 «Удосконалення механізму фінансування закладів вищої освіти державної форми власності в Україні» ідентифіковано загрози у сфері функціонування ЗВО та способи їх усунення, запропоновано основні напрями модернізації механізму фінансування цих закладів, а також надано рекомендації та пропозиції щодо підвищення ефективності фінансування ЗВО державної форми власності.

Основними загрозами ефективному функціонуванню ЗВО є проблеми загального розвитку, а також фінансові. На основі методу аналізу ієрархій вибудовано загрози за ступенем ризику (від найменшого до найбільшого): 1) незбалансованість джерел фінансування (суттєве превалювання державної частки); неузгодженість позицій науковців та політиків щодо подальшого розвитку вищої освіти; 2) відсутність чіткої стратегії фінансування ЗВО; 3) відрив навчання від практики; моральний і фізичний знос основних засобів та нематеріальних активів; низький рівень інтернаціоналізації та академічної мобільності; 4) перенасиченість ринку праці випускниками ЗВО; відставання якості освіти від освітніх систем розвинених країн; 5) недостатнє фінансування інноваційних потреб та розвитку науково-педагогічного потенціалу; низький рівень підготовки випускників ЗВО; 6) відносне сповільнення темпів розвитку освіти порівняно зі стрімкою модернізацією суспільства; 7) невідповідність статусу «бюджетна установа» як суб'єкту економічної діяльності засадам ринкової економіки; конкуренція із зарубіжними ЗВО у залученні абітурієнтів. ЗВО змушені постійно перебувати у пошуках додаткових джерел фінансування власних потреб задля стійкого розвитку, що є визначальним чинником забезпечення їх конкурентоспроможності.

З огляду на виокремлені групи загроз запропоновано відповідні механізми та інструменти їх нейтралізації, зокрема: перехід від принципу утримання за рахунок державного бюджету до державної підтримки ЗВО у фактично можливих розмірах; забезпечення ефективного розподілу фінансових ресурсів з державного та місцевих бюджетів із відповідним контролем; розроблення нормативів фінансування з урахуванням мінімальних соціальних стандартів; підвищення престижності інтелектуальної праці; розвиток системи освітнього кредитування; стимулювання платоспроможного попиту на якісні освітні послуги; формування освітньо-наукових кластерів, створення привабливих умов для надходження спонсорських коштів; сприяння залученню коштів за інвестиційними програмами у формі грантів; надання податкових пільг ЗВО на доходи від реалізації самостійної прибуткової діяльності тощо.

Відзначено відсутність єдиного підходу щодо оцінювання ефективності розподілу коштів державного бюджету на вищу освіту, у зв'язку з чим ця оцінка здійснюється за окремим показниками та критеріями переважно суб'єктивного характеру. Це робить механізм фінансування непрозорим і не задовольняє інтереси основних учасників ринку освітніх послуг. Враховуючи прямий і зворотний зв'язок між показниками діяльності ЗВО та її ефективністю, обґрунтовано необхідність розрахунку порівняльного коефіцієнта ефективності розподілу бюджетних коштів за відповідні періоди:

$$K_{ef} = P_{ш.п.} \times P_{к.д.н.} \times \exp(\% Z_{к.д.д.}) \times P_{к.ст.} \times P_{к.ст.ін.} \times \exp(\% Ч_{п.о.к.}) \times P_{д.п.} \times P_{цит.} \times Ч_{h-інд.}, \quad (1)$$

де $P_{ш.п.}$ – зростання кількості штатних працівників, $P_{к.д.н.}$ – зростання

кількості кандидатів і докторів наук, $Z_{к.д.д.}$ – зростання кількості захистів кандидатських і докторських дисертацій, $P_{к.ст.}$ – зростання кількості здобувачів освіти, $P_{к.ст.ін.}$ – зростання кількості іноземних здобувачів освіти, $Ч_{п.о.к.}$ – частка кількості здобувачів-переможців II етапу Всеукраїнської студентської олімпіади та II туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт від загальної кількості здобувачів у ЗВО, $P_{д.п.}$ – зростання кількості друкованих праць, $P_{цит.}$ – зростання кількості цитувань, $Ч_{h-інд.}$ – частка показника індексу Гірша ЗВО від максимального значення показника серед інших ЗВО.

Обґрунтовано концептуальні підходи до вдосконалення механізму фінансування ЗВО державної форми власності в Україні (рис. 4), що враховуватиме необхідність переосмислення теоретико-методологічних засад впливу вищої освіти на розвиток національної економіки. Реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме посиленню впливу механізму фінансування на активізацію освітньої діяльності в Україні.

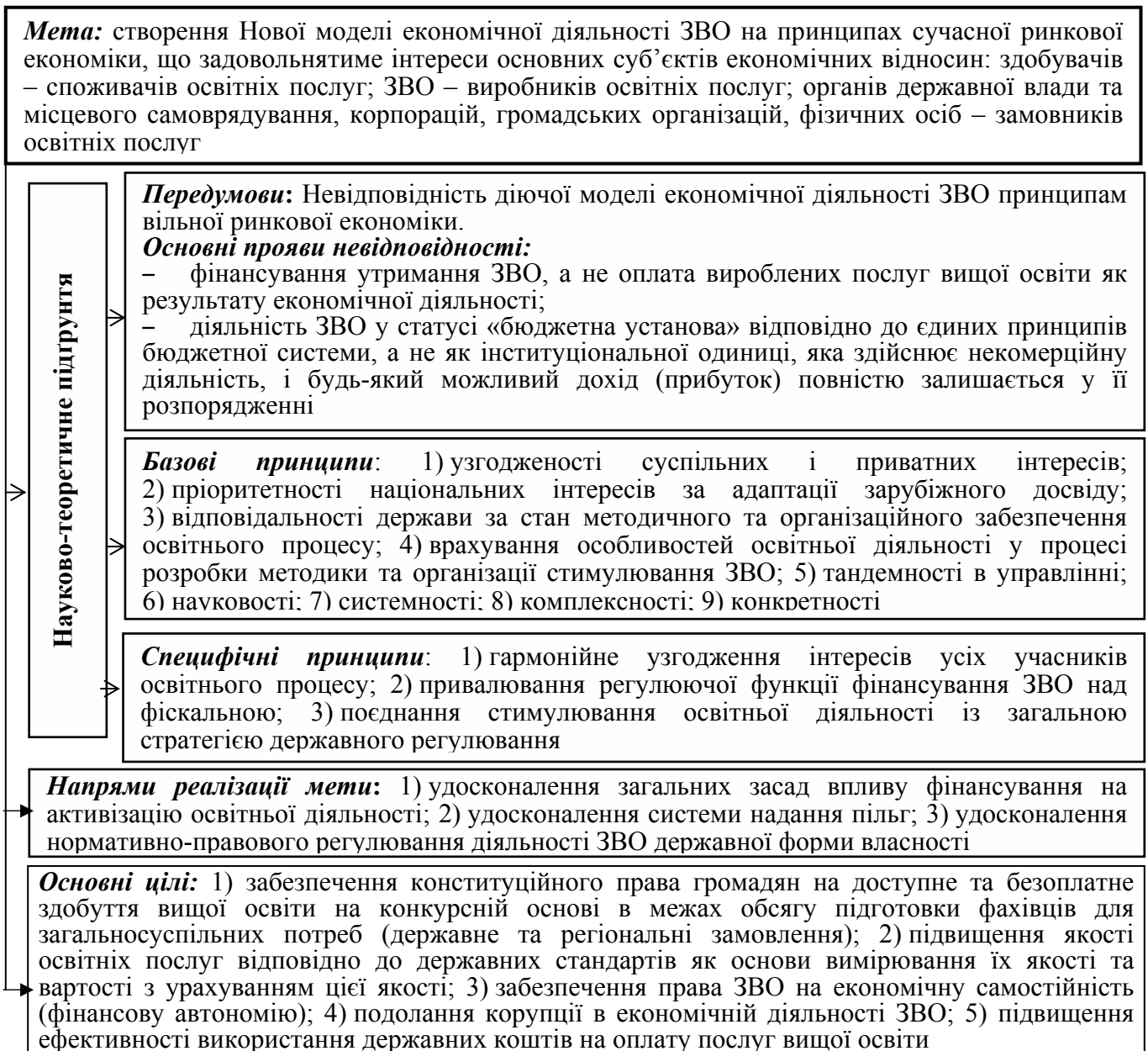

Рис. 4. Концептуальні підходи щодо вдосконалення механізму фінансування ЗВО державної форми власності в Україні

Джерело: розроблено автором.

В рамках наведеної пропозиції наголошено на необхідності наукового обґрунтування умов та обсягів фінансування закладів ЗНО з боку держави. З цією метою в роботі запропоновано та апробовано рейтинговий метод аргументації зв'язку між рівнем фінансування та позицією у рейтингах ЗВО. Доведено, що чим вищі показники тісніше пов'язані загальний рейтинг, рейтинг ТОП-200 Україна та рівень їх фінансування ($\rho_{12} = 0,6952$), ($\rho_{23} = 0,5722$), ($\rho_{13} = 0,5223$).

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено нові підходи до вирішення важливих науково-прикладних завдань щодо обґрунтування теоретико-методичних засад та розроблення науково-практичних рекомендацій щодо подальшого розвитку механізму фінансування закладів вищої освіти державної форми власності в Україні. Результати проведеного дослідження дозволили зробити такі висновки:

1. Узагальнення та систематизація різних підходів до визначення сутності й специфіки освіти дозволили сформулювати поняття вищої освіти як системи, що включає в себе процес виробництва закладом освіти освітніх послуг і результат отримання специфічних знань, надбання навичок, що формують у здобувача цієї освіти низку загальних та професійних компетентностей для різних спеціальностей і рівнів Національної рамки кваліфікації. Це дало змогу сформулювати трактування сутності освітньої послуги, освітньої діяльності, а також конкурентоспроможності ЗВО, що враховують сучасний етап розвитку вищої освіти, її закладів та освітнього сервісу, необхідність гармонізації інтересів учасників освітнього процесу.

2. З'ясовано, що фінансування являє собою процес забезпечення необхідними грошовими ресурсами суб'єктів усіх інституційних секторів економіки, видів економічної діяльності, зокрема освіти та її закладів. До основних джерел фінансування ЗВО віднесено кошти місцевого та державного бюджетів, надходження ресурсів до ЗВО від навчальної, наукової, виробничої діяльності, плату за оренду майна, надходження від реалізації майна, пільгові державні кредити для здобуття вищої освіти, оплату навчання здобувачів за рахунок фірм та підприємств, благодійні внески, гранти та дарунки, кошти, що надходять для виконання конкретних доручень від юридичних та фізичних осіб.

3. У результаті дослідження сутності механізму фінансування ЗВО його визначено як фінансові відносини з властивою йому сукупністю елементів (місії, цілей, принципів, суб'єктів, методів, форм, джерел, факторів забезпечення та аналітичних інструментів), на основі чого досягається необхідний рівень фінансування, функціонування та розвитку цих закладів. Існуючий механізм в Україні є недосконалим, що потребує покращення та імплементації кращих практик, зокрема щодо державно-приватного партнерства.

4. Встановлено, що загальною тенденцією у сфері фінансування зарубіжних ЗВО державної форми власності є економічна автономія, широкі

права і можливості у використанні різних форм фінансування. Ідентифіковано такі механізми їх фінансування: за видатками; за результатами; договірне фінансування; дотації, пільги; фінансування спеціальних програм; кредитування. Для вітчизняних ЗВО пропонується фінансування «за видатками», «договірне фінансування» та фінансування «за результатами».

5. На основі дослідження етапів еволюції розвитку ЗВО в Україні та відповідного прогнозу встановлено, що вони потребують збільшення обсягів фінансування. Відстежено зростаючу тенденцію фінансування освіти в абсолютних і відносних показниках, проте інфляційні процеси випереджають суми фінансування. При цьому збільшення обсягу витрат на освіту було досягнуто об'єднанням потоків державних і приватних витрат на навчальні заклади через Державну казначейську службу. Обсяг бюджетного забезпечення освіти, зокрема вищої, у відсотковому значенні до ВВП залишається надто низьким і не має сталої тенденції до зростання.

6. Оцінювання ефективності використання бюджетних коштів для їх головних розпорядників та підпорядкованих ЗВО дозволило виявити потребу у формуванні комплексної методики такої оцінки. Визначення форм бюджетного фінансування має базуватись на диференційованому підході до кожного з ЗВО. Подальша стабілізація державних фінансів вимагає збільшення суми бюджетних інвестицій, що сприятиме збільшенню видатків на освіту.

7. У результаті аналізу реалізації сучасного механізму фінансування десяти провідних вітчизняних ЗВО державної форми власності виявлено, що вони отримують державне фінансування у вигляді однорічного постатейного бюджету, що позбавляє їх можливості зберігати надлишки та позичати кошти на фінансовому ринку. Необхідною є зміна статусу ЗВО як інституціональної одиниці, яка здійснює некомерційну діяльність, а будь-який можливий прибуток повністю залишається у її розпорядженні, що розширить фінансову автономію ЗВО.

8. Доведено, що при розбудові механізму фінансування діяльності ЗВО, необхідно враховувати вплив загроз їх стійкому розвитку. Основними загрозами ефективному функціонуванню ЗВО є проблеми загального розвитку, а також фінансові. На основі методу аналізу ієрархій вибудовано загрози за ступенем ризику, що дало змогу запропонувати відповідні механізми та інструменти їх подолання задля стійкого фінансового розвитку ЗВО.

9. Задля вироблення універсального підходу щодо оцінювання ефективності розподілу коштів державного бюджету, зокрема на вищу освіту, розроблено методику розрахунку її порівняльного коефіцієнта за пропонованою формулою, що включає основні показники освітньо-наукової діяльності ЗВО, та надає можливість ідентифікувати позитивні та негативні тенденції їх розвитку, уникнути або вчасно відреагувати на проблемні аспекти, а також прийняти виважені рішення.

10. Системний аналіз ключових показників діяльності ЗВО України засвідчив відносно стабільні результати, однак у процесі євроінтеграційних трансформацій ключовою проблемою є недостатність фінансових ресурсів на повноцінне здійснення економічної діяльності. З цією метою вироблено

концептуальні підходи до вдосконалення механізму фінансування ЗВО державної форми власності, що включає мету, основі цілі, передумови, принципи та напрями реалізації. В контексті наданого комплексного бачення концепції вдосконалення фінансування ЗВО запропоновано здійснювати обґрунтування умов та обсягів фінансування закладів ЗНО з боку держави засобами рейтингового методу аргументації зв'язку між рівнем фінансування та позицією у рейтингах ЗВО. Це сприятиме раціоналізації процесів фінансування закладів ЗВО державної форми власності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. **Попович Л. О.**¹, Коваленко Ю. М. Формування джерел фінансових ресурсів закладів вищої освіти в Україні. *Стан та умови розвитку економіки в Україні: теорія, методологія, практика*: кол. монографія / за ред. д.е.н., проф. О. О. Непочатенко. Умань, 2018. С. 178–185 (0,4 друк. арк.) *Особистий внесок автора: розроблено алгоритм реалізації державно-приватного партнерства у фінансуванні ЗВО в Україні.* (0,2 друк. арк.).

2. Попович Л. О. Сучасний механізм фінансування закладів вищої освіти в Україні. *Концепти інноваційного розвитку підприємництва*: монографія / за ред. д.е.н., проф. В. В. Храпкіної. Київ: НУКМА, 2018. С. 201–210. (0,4 друк. арк.).

Статті в наукових фахових виданнях та виданнях, внесених до науково-метричних баз даних:

3. **Вітренко Л. О.**, Ніколаєва Т. В. Управління нерухомістю вищих навчальних закладів на методичних засадах менеджменту активів. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаїв, 2015. № 6. С. 215–220. [Міжнародні наукометричні бази: *Index Copernicus*, фахове видання]. (0,5 друк. арк.). *Особистий внесок автора: запропоновано концепцію менеджменту активів та можливості застосування її методів та інструментарію для управління об'єктами нерухомості як матеріальними необоротними активами.* (0,25 друк. арк.).

4. Вітренко Л. О. Особливості планування та фінансування капітальних видатків на утримання майнових комплексів вищих навчальних закладів України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон: ХДУ, 2015. № 13. С. 46–50. [Міжнародні наукометричні бази: *Index Copernicus*, *Google Scholar*, фахове видання]. (0,5 друк. арк.).

5. Вітренко Л. О. Теоретичні аспекти капітальних видатків в процесі бюджетування вищих навчальних закладів України. *Економіка і держава*. Київ, 2015. № 12. С. 80–83. [Міжнародні наукометричні бази: *Index Copernicus*, *Google Scholar*, фахове видання]. (0,6 друк. арк.).

6. Попович Л. О. Загальні аспекти механізму фінансування вищих навчальних закладів. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2017. № 1. С. 227–240. [Міжнародні наукометричні бази: *Google Scholar*, фахове видання]. (0,6 друк. арк.).

¹ Прізвище Попович змінено на Вітренко згідно зі Свідоцтвом про розірвання шлюбу від 03.10.2019.

7. Попович Л. О. Зарубіжний досвід функціонування механізму фінансування вищих навчальних закладів. *Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту*. Луцьк: ВІЕМ, 2017. № 19. С. 243–252. [фахове видання]. (0,5 друк. арк.).

8. Попович Л. О. Характеристика механізму фінансування закладів вищої освіти. *Вісник Хмельницького національного університету*. Хмельницький, 2018. № 1. С. 142–148. [Міжнародні наукометричні бази: *Index Copernicus, Google Scholar, фахове видання*]. (0,6 друк. арк.).

9. Попович Л. О. Аналіз сучасного стану фінансування закладів вищої освіти в Україні. *Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*. Одеса, 2018. Т. 23. Вип. 2 (67). С. 37–42. [фахове видання]. (0,6 друк. арк.).

10. **Popovych L.**, Kovalenko Yu. Financing of higher education institutions: problems and directions of improvement in Ukraine. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. Чернігів: ЧНТУ, 2018. № 1 (13). С. 150–160. [Міжнародні наукометричні бази: *Index Copernicus, Google Scholar, ResearchBib, BASE, ROAD, Уран, фахове видання*]. (0,9 друк. арк.). *Особистий внесок автора: визначено позицію України в Індексі глобальної конкурентоспроможності за якістю вищої освіти та науково-дослідної роботи*. (0,45 друк. арк.).

11. Попович Л. О. Прогнозування капітальних видатків до закладів вищої освіти в Україні. *Економіка, фінанси, право*. 2018. № 4/2. С. 16–20. [фахове видання]. (0,35 друк. арк.).

12. **Попович Л. О.**, Мамонова Г. В. Ефективність фінансування закладів вищої освіти. Збірник наукових праць УДФСУ. Ірпінь, 2018. № 2. С. 181–193. [Міжнародні наукометричні бази: *Google Scholar, фахове видання*]. (0,5 друк. арк.). *Особистий внесок автора: запропоновано формулу розрахунку порівняльного коефіцієнта ефективності витрачання бюджетних коштів ЗВО*. (0,25 друк. арк.).

13. **Попович Л. О.**, Параниця Н. В. Статистичний аналіз, прогнозування капітальних видатків на вищу освіту в Україні. *Формування ринкових відносин в Україні*. Київ, 2018. № 10 (209). С. 16 – 22. [фахове видання]. (0,4 друк. арк.). *Особистий внесок автора: проаналізовано стан, тенденції розвитку та здійснено прогноз основних показників вищої освіти України*. (0,2 друк. арк.).

14. **Попович Л. О.**, Мамонова Г. В. Аналіз рейтингів закладів вищої освіти. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Спецвипуск*. Київ, 2018. С. 187–194. [Міжнародні наукометричні бази: *WorldCat, CrossRef, Index Copernicus, Google Scholar, LC Catalog, фахове видання*]. (0,4 друк. арк.). *Особистий внесок автора: проаналізовано рейтинг закладів вищої освіти та оцінено ступінь їх зв'язку за допомогою коефіцієнта рангової кореляції Спірмена*. (0,2 друк. арк.).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

15. Попович Л. О. Механізм фінансування закладів вищої освіти: загальні засади. *The scientific heritage*. Budapest: Hungary, 2018. Part 2. № 24. P. 13–17. [іноземне фахове видання]. (0,5 друк. арк.).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

16. Вітренко Л. О., Садовнік Д. Управління вищими навчальними закладами в умовах сьогодення. *Актуальні проблеми менеджменту в сучасних глобалізаційних процесах*: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (17 березня 2016 р.). м. Ірпінь. 2016. С. 11–12 (0,1 друк. арк.). *Особистий внесок автора: визначено основні аспекти управління закладів вищої освіти.* (0,05 друк. арк.).

17. Вітренко Л. О. Фінансова автономія вищих навчальних закладів України в межах проекту «ATHENA». *Теоретична та практична концептуалізація розвитку фінансово-кредитних механізмів в умовах нової соціально-економічної реальності*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (25 березня 2016 р.). м. Ірпінь. 2016. С. 394–396. (0,1 друк. арк.).

18. Вітренко Л. О. Інвестиційна привабливість на основі «facility management». *International Scientific-Practical Conference Economic Innovative potential of social-economic systems: the challenges of the global world*: Conference Proceedings (30th June 2016). Lisbon: Baltija Publishing. Part I. 2016. p. 71–74. (0,15 друк. арк.).

19. Popovych L. Features of financing higher education establishments. *Economic and legal development of Ukraine under conditions of post-industrial society*: 16th All-Ukrainian Scientific and practical conference for student and cadets. Irpin. 2017. p. 63–65. (0,1 друк. арк.).

20. Попович Л. О. Теоретичні засади фінансування вищих навчальних закладів. *Актуальні проблеми менеджменту в сучасних глобалізаційних процесах*: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (17 березня 2017 р.). Ірпінь. 2017. С. 156–158. (0,15 друк. арк.).

21. Попович Л. О. Інвестиції в освіту: зарубіжний досвід. *Теоретична та практична концептуалізація розвитку фінансово-кредитних механізмів в умовах нової соціально-економічної реальності*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (27–31 березня 2017 р.). Ірпінь. 2017. С. 72–75. (0,1 друк. арк.).

22. Попович Л. О. Управління фінансуванням закладів вищої освіти в Україні. *Актуальні проблеми менеджменту та фінансів в сучасних глобалізаційних процесах*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (15-16 березня 2018 р.). Ірпінь–Білосток (Польща), 2018. С. 30–35. (0,2 друк. арк.).

23. Попович Л. О. Рейтингове оцінювання потенційних абітурієнтів, які вступають у заклади вищої освіти державної форми власності. *Освіта і наука в Україні: шляхи розвитку та напрямки взаємодії*: матеріали VI Всеукр. заочної наук.-практ. конф. (16–17 березня 2018 р.). Харків: НП «ЦНТ», 2018. С. 56–60. (0,13 друк. арк.).

24. Попович Л. О. Модернізація вітчизняної системи фінансування закладів вищої освіти. *Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (20-22 березня 2018 р.). Ірпінь. 2018. С. 259–261. (0,1 друк. арк.).

25. Попович Л. О. Перспективні напрями фінансування закладів вищої освіти в Україні. *Удосконалення обліку, контролю, аудиту, аналізу та оподаткування в сучасних умовах інтеграційних процесів у світовій економіці*:

матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (18–19 квітня 2018 р.). Ужгород: УжНУ «Говерла», 2018. С. 439–442. (0,14 друк. арк.).

26. Попович Л. О. Перспективні напрями удосконалення системи фінансування вітчизняних закладів вищої освіти. *Актуальні питання економіки, фінансів, менеджменту та права в сучасних умовах*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (2 квітня 2018 р.). Полтава. 2018. С. 43–45. (0,16 друк. арк.).

27. Попович Л. О. Порівняльний аналіз стану фінансування закладів вищої освіти в Україні та закордоном. *Економіка України в умовах євроінтеграції: виклики та перспективи розвитку*: матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. (19 квітня 2018 р.). Умань: ВПЦ «Візаві», 2018. С. 176–179. (0,18 друк. арк.).

28. Попович Л. О. Фінансування закладів вищої освіти в рамках проекту «Define». *Роль молоді у розвитку АПК України*: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених (26–27 квітня 2018 р.). К.:НУБІП, 2018. С. 172–174. (0,12 друк. арк.).

29. Попович Л. О. Останні тенденції фінансування закладів вищої освіти *Маркетинг та менеджмент у фокусі викликів нової економіки*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (26–28 квітня 2018 р.). Ужгород: УжНУ «Говерла», 2018. С. 119–122. (0,15 друк. арк.).

30. Попович Л. О., Мамонова Г. В. Ефективність використання бюджетних коштів на розвиток закладів вищої освіти. *Цифрова економіка*: матеріали Націон. наук.-метод. конференції (4–5 жовтня 2018 р.). Київ: КНЕУ, 2018. С. 259–263 (0,1 друк. арк.). *Особистий внесок автора: визначено формулу розрахунку порівняльного коефіцієнта ефективності витрачання бюджетних коштів закладами вищої освіти.* (0,05 друк. арк.).

31. Попович Л. О., Мамонова Г. В. Функціонування закладів вищої освіти в Україні: ієрархія загроз. *Конкурентоспроможність вищої освіти в умовах інформаційного суспільства*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (9 листопада 2018 р.). Ч.: ЧНТУ, 2018. С. 89–91. (0,15 друк. арк.). *Особистий внесок автора: проаналізовано ступені впливу, а також виділено ті загрози, які найбільше впливають на ефективне функціонування закладів вищої освіти.* (0,07 друк. арк.).

32. Попович Л. О., Коваленко Ю. М. Розвиток підприємництва у закладах вищої освіти. *Сучасні проблеми економіки*: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (16 жовтня 2018 р.). К.:НАУ, 2018. С. 82–86. (0,3 друк. арк.). *Особистий внесок автора: визначено роль підприємництва у закладах вищої освіти.* (0,15 друк. арк.).

33. Попович Л. О. Фінансування закладів вищої освіти: імплементація зарубіжного досвіду. *Концептуальні засади менеджменту та фінансів в умовах глобальної нестабільності*: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. «Актуальні проблеми менеджменту та фінансів в сучасних глобалізаційних процесах» (14 березня 2019 р.). Ірпінь. 2019. С. 267–269. (0,1 друк. арк.).

34. Попович Л. О. Аналіз фінансового забезпечення вищої освіти в Україні. *Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (20–22 березня 2019 р.). Ірпінь. 2019. С. 284–287. (0,15 друк. арк.).

**Опубліковані праці, які додатково
відображають наукові результати дисертації:**

35. **Попович Л. О.,** Мамонова Г. В. Ієрархія загроз ефективного функціонування закладів вищої освіти в Україні. *Моделювання та інформаційні системи в економіці: зб. наук. праць.* Київ: КНЕУ, 2018. Вип. 95. С. 170–180. (0,4 друк. арк.). *Особистий внесок автора: здійснено аналіз наявності зв'язків між основними загрозами ефективного функціонування закладів вищої освіти в Україні.* (0,2 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Вітренко Л. О. Механізм фінансування закладів вищої освіти державної форми власності в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Чернігівський національний технологічний університет МОН України, Чернігів, 2019.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню теоретичних і практичних засад й визначенню перспективних напрямів удосконалення механізму фінансування закладів вищої освіти державної форми власності в Україні. У процесі вирішення цієї проблеми було визначено теоретико-методичні аспекти механізму фінансування закладів вищої освіти державної форми власності.

Дисертаційна робота включає в себе загальні розрахунки щодо показників розвитку вищої освіти в Україні, а також детальну оцінку динаміки бюджетного фінансування та специфіки механізму фінансування закладів вищої освіти державної власності. Аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку механізму фінансування закладів вищої освіти дав змогу визначити проблемні аспекти та загрози для подальшого його розвитку з урахуванням набутого досвіду.

У роботі запропоновано шляхи розвитку механізму фінансування закладів вищої освіти, зокрема державної форми власності, що дає змогу розширити спектр джерел залучення фінансових ресурсів для розвитку їх економічної діяльності, а також досягти більшої автономії.

Ключові слова: заклади вищої освіти, державна форма власності, фінансові ресурси, державний бюджет, видатки, кошториси, механізм фінансування.

АННОТАЦИЯ

Витренко Л. А. Механизм финансирования высших учебных заведений государственной формы собственности в Украине. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. – Черниговский национальный технологический университет МОН Украины, Чернигов, 2019.

Диссертация посвящена исследованию теоретических и практических основ и определению перспективных направлений совершенствования механизма финансирования высших учебных заведений государственной формы собственности в Украине. В процессе решения этой проблемы были определены теоретико-методические аспекты механизма финансирования

высших учебных заведений государственной формы собственности.

Определены сущность и специфика высшего образования. Сформулированы понятие образовательной услуги, образовательной деятельности, а также конкурентоспособности высших учебных заведений, учитывающих современный этап развития высшего образования, его учреждений и образовательного сервиса, необходимость гармонизации интересов участников образовательного процесса. Идентифицированы сущность финансирования высших учебных заведений, его источники, а также специфика механизма такого финансирования.

На основе зарубежного опыта финансирования высших учебных заведений государственной формы собственности установлено, что они имеют экономическую автономию, широкие права и возможности в использовании различных форм финансирования. Для высших учебных заведений Украины предложено финансирование «по расходам», «договорное финансирование» и финансирование «по результатам».

Проанализированы этапы эволюции развития учреждений высшего образования в Украине и сделан соответствующий прогноз. Отражена динамика расходов на образование и на высшее образование в т. ч. Выявлено влияние официального курса гривны к доллару США и уровня инфляции на расходы на высшее образование с помощью корреляционно-регрессионной модели. Осуществлен анализ финансовых показателей десяти ведущих высших учебных заведений государственной формы собственности и дана оценка изменению структуры их бюджетов. Идентифицированы угрозы в сфере функционирования высших учебных заведений и они выстроены их по степени риска. Выработаны соответствующие способы устранения угроз высших учебных заведений для устойчивого финансового развития учебных заведений. Предложена методика расчета сравнительного коэффициента эффективности распределения бюджетных средств по соответствующим периодам. Выяснены основные направления модернизации механизма финансирования этих учреждений. Даны рекомендации и предложения по повышению эффективности финансирования высших учебных заведений государственной формы собственности. Обоснованы концептуальные подходы к совершенствованию механизма финансирования высших учебных заведений государственной формы собственности в Украине

Диссертационная работа включает в себя общие расчеты по показателям развития высшего образования в Украине, а также детальную оценку динамики бюджетного финансирования и специфики механизма финансирования высших учебных заведений государственной собственности. Анализ современного состояния и тенденций развития механизма финансирования высших учебных заведений позволил определить проблемные аспекты и угрозы для дальнейшего его развития с учетом приобретенного опыта.

В работе определены пути развития механизма финансирования учреждений высшего образования государственной формы собственности, что позволяет расширить спектр источников привлечения финансовых ресурсов для развития их экономической деятельности, а также достичь большей автономии.

Ключевые слова: высшие учебные заведения, государственная форма собственности, финансовые ресурсы, государственный бюджет, расходы, сметы, механизм финансирования.

ANNOTATION

Vitrenko L.O. Mechanism of Financing Higher Education Institutions of State Ownership in Ukraine. – Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Economics in specialty 08.00.08 - Money, Finance and Credit. Chernihiv National University of Technology of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Chernihiv, 2019.

The dissertation is devoted to research of theoretical and practical bases and definition of perspective directions of the mechanism perfection of the higher educational establishments financing of the state form of property in Ukraine. In the process of solving this problem, theoretical and methodological aspects of the higher educational establishments financing mechanism of the state form of ownership were identified.

The dissertation work includes general calculations on the indicators of higher education development in Ukraine, as well as a detailed assessment of the dynamics of budget financing and the specificity of the mechanism of financing state higher education institutions. The analysis of the current state and tendencies of the development of the mechanism of financing higher education institutions allowed to identify the problematic aspects and threats to its further development, taking into account the experience gained.

The ways of development of the mechanism of financing of higher education institutions, the state form of ownership are defined in the paper, which allows to expand the range of sources of attraction of financial resources for the development of their economic activity, as well as to achieve greater autonomy.

Keywords: higher education institutions, state ownership, financial resources, state budget, expenditures, estimates, financing mechanism.